

The Novel Glimbaf, by Taghi Vahedi, based on Pierre Bourdieu's theory

Alireza Emami^{*1}, Mohammad Karim Dehqan², Rouhollah Hadi³

Received: 23/11/2022

Accepted: 30/01/2023

* Corresponding Author's E-mail:
aremami@ut.ac.ir

Abstract

Masculine Domination is a product of the male-centered social world, which has immortalized itself in the bodies of men and women in the form of "habitus". This series is one of the methods of applying symbolic violence that is applied in different social, cultural, economic, and economic contexts in the gender situation and opposite-similar dual relations (male and female). The upcoming research aims to answer this question: How is masculine domination formed and reproduced in the social space of Glimbaf's novel (a novel that is also a characteristic example of the reflection of the atmosphere of traditional Afghan society)? And what factors play an essential role in this process? The main purpose of this research is to analyze the process of production and reproduction of masculine domination in the space of the mentioned novel, which leads to acts of symbolic violence. The method of data collection is the library method and data analysis is an analytical-descriptive method. The findings of the research show that three generations of characters in this novel have fallen victim to the reproduction of masculine domination. The biggest factors of production

1. Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Tehran. Tehran. Iran.

<http://orchid.org/0000-0002-1119-7449>

2. Ph.D. in Persian Language and Literature. University of Tehran. Tehran. Iran.

<https://orcid.org/0000-0002-3280-3938>

3. Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Tehran. Tehran. Iran.

<https://orcid.org/0000-0001-9314-4641>

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

and reproduction of domination in this novel are objectification, not being seen, considering the nature and work of women as inferior to men, continuing the symbolic exchange of women (as goods) to accumulate the capital of "honor" and "jealousy" of men through the exchange method of "SARALISH" (marital marriage). This reproduces masculine domination and symbolic violence.

Keywords: Symbolic Violence, Masculine Domination, GLIMBAF, Pierre Bourdieu, Contemporary Afghan Novel.

1.Introduction

The concept of "male dominance" is a phrase consisting of two separate concepts (dominance + male) which has always been a controversial concept in feminist discourses, power, psychology, sociology and even history, but this concept has a more sociological explanation. From the social point of view, whenever inequality and class perspective (including ethnicity, language and gender) become prominent in people's behavior and relationships, the outcome of this relationship will undoubtedly be violent, and gradually this unequal relationship through the channel of legitimate authority divides people into two categories: dominators and those who are dominated and it leads to "symbolic violence". The current research aims to answer the question of how "male dominance" is formed and reproduced in the social atmosphere of novel Glimbaf (which is a reflection of the social space of rural areas and most of the urban spaces of Afghanistan) and what factors play an essential role in this process. It is assumed that the reproduction of male authority follows a complex and multifaceted historical, biological, anthropological and sociological process. The dominance of patriarchal tribal culture, the dominance of traditional religious discourse, the appreciation of characters and the symbolic struggle in these fields are among the main factors of the formation and reproduction of male authority in the Glimbaf's atmosphere.

2.Research Methodology

The main purpose of this research is to find the factors and causes of the reproduction of male authority in the social atmosphere of Afghanistan reflected in the novel Glimbaf and to describe the gender roles of fictional characters as individuals in the Afghan society, which leads to

the reproduction of symbolic violence. The method of data collection is a library method and data analysis is an analytical-descriptive method and the type of qualitative research, which will be analyzed and explained using the sociological approach of Bourdieu's male dominance. First, the analyzable dimensions and indicators of the reproduction process of male dominance are introduced and then the desired data are extracted and categorized from the novel.

3.Literature review:

In Iran and Afghanistan, not much work has been done, either in sociological discussions or in interdisciplinary fields, considering the issue ahead and relying on Pierre Bourdieu's "male dominance" theory. Shahram Parastesh (2013) tried to describe the literary field of contemporary Iran according to the stories created in that field, based on Pierre Bourdieu's theory of "distinction". Dallal Rahmani and Ghorbani (2015) investigated the issue of the process of symbolic violence in the novel "I am not my father's servant" and showed that in the form of a kind of transition from childhood to adulthood, the symbolic dominance of patriarchy is imposed on children by the father or by all the adults in the society. Not much has been done about Afghan novels from this point of view and we can only refer to Rafizadeh et al. (2014) in the article "Representations of women in Contemporary Literary fiction of Afghanistan (based on The Novel Noghreh, daughter of Kabul River)". They have analyzed the position and social role of Afghan women in contemporary stories, with the approach of critical discourse analysis based on Fairclough's theory. Dehghan and Mousavi (2018) also found out in the article "Sociological criticism of the short story of Samarkand Nights based on Pierre Bourdieu's perspective" in the field of Afghan short story that the social core of the space of the story is shaped by cultural, social and scientific fields and the activists of each field try to stabilize the power relationship to be in the core of the field.

"Male Dominance" is one of the famous theories of Pierre Bourdieu, who first explained it with the term "gender order" and later (in 1998) in a book called "La Domination masculine" in more detail. In this book, using the approaches of sociology, anthropology and paleontology, he tried to explain the fundamental and hidden structures of male domination. He emphasized that the male symbolic authority in male and

female bodies has perpetuated itself in the form of "habitus". This type of domination is one of the processes of symbolic violence that is implemented in different social, cultural, political and economic dimensions within the framework of gender order and opposite-similar dual relations (male and female).

4.Results

This research finds out the process of male authority in its production and reproduction in the atmosphere of novel Glimbaf (which is a representation of the traditional atmosphere of Afghanistan). Male dominance is rooted in the construction of the male-centered social world, which has perpetuated itself through complex biological processes and construction in the bodies of men and women in the form of "habitus". The dominance of the patriarchal tribal culture, the dominance of the traditional religious discourse, the fatalism of the characters and the symbolic struggle of men over the masculine values in these fields are among the main factors of the formation and reproduction of male dominance in this novel. The issue of exchange and objectification of women by men is one of the outstanding issues of this novel. In Glimbaf, men mostly gather in a place called "Lafjay" every day and talk about events and issues. In fact, Lafjay can be considered as a small tribal political field that exists in different forms in different regions of Afghanistan and shows the absence of women in social, political and cultural fields because women are placed not as partners in capital, but as passive goods and objects in front of the objective and active male subject. The women of this story, especially Pato, the main character of the novel, have an unequal position compared to other men, even outside the family. Women's work is more compared to men's work, but men consider it insignificant, worthless and invisible and throughout the novel, the main character is always involved in doing housework; On the contrary, men's work, despite being small, is considered impressive, important and valuable which is a reflection of inequality based on gender and shows the continuation and reproduction of male dominance in the novel Glimbaf.

دوفصلنامه روایت‌شناسی

سال ۸، شماره ۱۵، بهار و تابستان ۱۴۰۳، صص ۱-۳۲

مقاله پژوهشی

تحلیل فرایند تولید و بازتولید سلطه مردانه در رمان گلیم‌باف، اثر تقی واحدی،

براساس نظریه سلطه مذکر پی‌یر بوردیو

علیرضا امامی^{۱*}، محمدکریم دهقان^۲، روح‌الله هادی^۳

(دریافت: ۱۴۰۱/۹/۲ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۱۰)

چکیده

سلطه مذکر محصول برساخت جهان اجتماعی مردم‌محور است که خودش را در بدن‌های زن و مرد در قالب «عادت‌واره»ها جاودانه کرده است. این نوع سلطه یکی از فرایندهای اعمال خشونت نمادین است که در ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی در چارچوب نظم جنسیتی و روابط متضاد - متشابه دوگانه (زن و مرد) اعمال می‌شود. پژوهش پیش‌رو درصدد پاسخ به این پرسش است که سلطه مذکر در فضای اجتماعی رمان گلیم‌باف (رمانی که نمونه خصیصه‌نمایی از بازتاب فضای جامعه سنتی افغانستان نیز هست) چگونه شکل گرفته و بازتولید می‌شود؟ و چه عواملی در این فرایند نقش اساسی دارند. هدف اصلی این پژوهش تحلیل فرایند تولید و بازتولید سلطه مذکر در فضای رمان نامبرده است که به اعمال خشونت

۱. استادیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

*aremami@ut.ac.ir

<http://orchid.org/0000-0002-1119-7449>

۲. دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

<http://orchid.org/0000-0002-3280-3938>

۳. دانشیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

<http://orchid.org/0000-0001-9314-4641>

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY - NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

نمادین منجر می‌شود. روش گردآوری داده‌ها به شیوه کتابخانه‌ای و تحلیل داده‌ها به شیوه تحلیلی - توصیفی است. ابتدا ابعاد و شاخص‌های نظری سلطه مذکر معرفی شده و سپس، داده‌های مورد نظر مطابق شاخص‌ها، از طریق تحلیل عناصر و فضای اجتماعی گلیم‌باف استخراج شده و در نهایت فرایند تولید و بازتولید سلطه مذکر و عوامل آن دسته‌بندی و تبیین شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که سه نسل از شخصیت‌های این رمان قربانی بازتولید سلطه مردانه شده‌اند. بزرگ‌ترین عوامل تولید و بازتولید سلطه در این رمان عبارت‌اند از: شیء‌انگاری، ندیده شدن و فرودست پنداشتن ماهیت و کار زنان از سوی مردان و همچنین مبادله نمادین زن (به‌مثابه کالا) برای انباشت سرمایه «شرف» و «غیرت» مردان از طریق فرایند مبادله‌ای «سرالیش» (نکاح شغار). این فرایندها آمادگی‌هایی را در روان اجتماعی و عادت‌واره‌های زن‌ستیزانه زنان و مردان به میان آورده است که سبب بازتولید سلطه مردانه و خشونت نمادین می‌شود.

واژه‌های کلیدی: خشونت نمادین، سلطه مردانه، رمان گلیم‌باف، پی‌یر بوردیو، رمان معاصر

افغانستان.

۱. مقدمه

بررسی متون ادبی (به‌ویژه رمان) به‌مثابه بازتاب واقعیت اجتماعی، در ایران و افغانستان، برعکس جهان غرب، آن‌چنان تاریخ درازدامنی ندارد و بیش از پنجاه‌واند سالی از آغاز این کار نمی‌گذرد. این حوزه میان‌رشته‌ای با عمر اندکی که دارد توانسته جایگاهی (ولو خیلی ناچیز) برای خود در میان گفتمان‌های علوم انسانی باز کند. بررسی جامعه‌شناختی داستان (به‌ویژه خوانش بوردیویی)، این امکان را فراهم می‌کند تا بتوان روابط پنهان و ریز عاملان اجتماعی را در فضای بازتاب‌یافته رمان‌ها ردیابی و تحلیل کرد. در پژوهش‌های ادبی افغانستان آنچه به‌صورت منسجم‌تری صورت گرفته، محصول دو دهه فعالیت‌های گسترده ادبی و هنری در درون و بیرون از افغانستان (بیشتر از هر جایی در

ایران) است که تعداد این کارها از انگشتان دست فراتر نمی‌رود و جایگاه خوانش‌های متون ادبی افغانستان در سطح مقدماتی قرار دارد. در این مقاله سعی بر آن است تا با استفاده از نظریه جامعه‌شناختی «سلطه مردانه» پی‌یربورديو موقعیت‌های فرودست و نابرابر زنان افغانستان توضیح داده شود.

مفهوم «سلطه مردانه»^۱ عبارتی متشکل از دو مفهوم جداگانه (سلطه+مردانه) است که همواره در گفتمان‌های فمینیستی، قدرت، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و حتی تاریخ از مفاهیم بحث‌برانگیز بوده است، اما این مفهوم بیشتر تبیین جامعه‌شناختی دارد. از دید اجتماعی هرگاه در رفتار و روابط افراد نابرابری و نگاه طبقاتی (اعم از قوم، زبان و جنسیت) پررنگ شود، بی‌گمان برآیند این رابطه خشونت‌بار خواهد بود و رفته‌رفته این رابطه نابرابر از مجرای سلطه مشروع، افراد را به دو دسته (سلطه‌گر و سلطه‌بر) تقسیم می‌کند و آن را بدیهی جلوه می‌دهد و به اعمال «خشونت نمادین»^۲ منجر می‌شود. سلطه مردانه نوعی از «خشونت نمادین» یا پنهانی را پدید آورده است که افراد «سلطه‌بر» (زنان) جامعه در برابر اعمال سلطه مردانه از سوی «افراد سلطه‌گر» به آن واکنش نشان نمی‌دهند و آن را امری بدیهی تلقی می‌کنند. به سخن روشن‌تر، این خشونت از سوی افراد، نهادهای حاکم و میدان‌های در قدرت خود را به صورت «سلطه مشروع» جلوه می‌دهد و بر افراد تحت سلطه به کمک خودشان اعمال می‌شود.

یکی از مسائلی که همواره در کشورهایی دارای حاکمیت فرهنگ قبیله‌ای – سنتی، به‌عنوان معضل بزرگ اجتماعی خوانده می‌شود، موقعیت اجتماعی – فرهنگی زنان است. زنان در این گونه جوامع جایگاهی ندارند و مردان جامعه آنان را مانند اموال خود شیء یا «کالا» می‌شمارند و در میان‌شان این شیء‌واره‌ها (زنان) را طی فرایندهایی پیچیده

به شکل‌های مختلف (مانند بد دادن^۳، سرآیش^۴، فروش با مهریه هنگفت، خون‌بها و...) مبادله می‌کنند؛ این امر در نگاه پی‌یر بوردیو «مبادله کالاهای نمادین» خوانده می‌شود. پژوهش پیش‌رو در صدد پاسخ به این پرسش است که «سلطه مردانه» در فضای اجتماعی رمان گلیم‌باف (که به نحوی بازتاب فضای اجتماعی مناطق روستانشین و اغلب فضاهای شهری افغانستان نیز هست) چگونه شکل گرفته و بازتولید می‌شود و چه عواملی در این فرایند نقش اساسی دارند؟

فرض بر این است که بازتولید سلطه مردانه فرایندی پیچیده و چندوجهی تاریخی، زیست‌شناختی، مردم‌شناسانه و جامعه‌شناختی را دنبال می‌کند. حاکمیت فرهنگ قبیله‌ای مردسالار، تسلط گفتمان سنتی دینی، تقدیرباوری شخصیت‌ها و مبارزه نمادین در این میدان‌ها از اصلی‌ترین عوامل شکل‌گیری و بازتولید سلطه مردانه در فضای گلیم‌باف به‌شمار می‌رود.

هدف اصلی این پژوهش یافتن عوامل و علت‌های بازتولید سلطه مردانه در فضای اجتماعی بازتاب‌یافته افغانستان در رمان گلیم‌باف و توصیف نقش‌های جنسیتی شخصیت‌های داستانی به‌مثابه افراد در جامعه افغانستان است که به بازتولید خشونت نمادین منجر می‌شود.

روش گردآوری داده به شیوه کتابخانه‌ای و تجزیه و تحلیل داده‌ها به شیوه تحلیلی - توصیفی و نوع تحقیق کیفی است که استفاده از رویکرد جامعه‌شناختی سلطه مردانه بوردیو تحلیل و توضیح داده خواهد شد. ابتدا ابعاد و شاخص‌های قابل تحلیل فرایند بازتولید سلطه مردانه معرفی شده و سپس، داده‌های مورد نظر از رمان استخراج و دسته‌بندی می‌شوند.

۲. پیشینه تحقیق

در ایران و افغانستان با توجه به مسئله پیش رو و اتکاء به نظریه «سلطه مردانه» پی‌یر بوردیو، چه در بحث‌های جامعه‌شناسی و چه در حوزه‌های میان‌رشته‌ای، کار زیادی صورت نگرفته است. اما نخستین کار نقد جامعه‌شناختی در ایران توسط جمشید مصباحی‌پور ایرانیان (۱۹۷۹) انجام شده است. او در این کار تصویری از کنش‌های ناخودآگاه نویسندگان را که از جامعه‌اش تأثیر می‌پذیرد، در فضای داستان‌های زیبا، بوف‌کور، حاجی آقا، غریزدگی، مدیر مدرسه و نفرین زمین توضیح داده است. شهرام پرستش (۱۳۹۳) نیز در کتاب *روایت نابودی ناب تلاش کرده تا میدان ادبی ایران معاصر را با توجه به داستان‌هایی که در آن میدان خلق شده، براساس نظریه «تمایز»^۵ پی‌یر بوردیو ترسیم کند. عابدینی و همکاران در مقاله «بازتاب نابرابری اجتماعی و شکاف طبقاتی در دو رمان...» (۱۳۹۳) فضای اجتماعی رمان را ترسیم و بعد ساختارهای پنهان جهان اجتماعی آن را توضیح داده و جلوه‌های نابرابر اجتماعی و طبقاتی رمان‌ها را تحلیل کرده‌اند. دلال‌رحمانی و قربانی (۱۳۹۵) مسئله فرایند اعمال خشونت نمادین را در «رمان من نوکر بابا نیستم» بررسی کرده و نشان داده‌اند که در قالب نوعی گذار از کودکی به بزرگسالی سلطه نمادین (پدرسالاری) از سوی پدر یا در کل بزرگسالان جامعه بر کودکان اعمال می‌شود. این رمان ضعف مدرسه را در انجام موفقیت‌آمیز این گذار از علت‌های اصلی دانسته است. درباره رمان‌های افغانستان نیز از این نظرگاه کار مبسوطی صورت نگرفته است؛ فقط می‌توان به (رفیع‌زاده و همکاران، ۱۳۹۳) در مقاله «بازنمایی سیمای زن در داستان معاصر افغانستان با تکیه بر رمان نقره دختر دریای کابل»، اشاره کرد که جایگاه و نقش اجتماعی زنان افغانستانی را در داستان‌های معاصر، با رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی و بر مبنای نظری فرکلاف تحلیل*

و بررسی کرده‌اند. آنان دریافته‌اند که سراسر رمان عرصه تقابل گفتمان‌های سنت مردسالار در برابر گفتمان زنانگی (فمینیستی) و گفتمان قدرت در برابر روشن‌فکری است. دهقان و موسوی (۱۳۹۸) در مقاله «نقد جامعه‌شناختی داستان کوتاه شب‌های سمرقند براساس دیدگاه پیربورویو» در زمینه داستان کوتاه افغانستان دریافته‌اند که در فضای اجتماعی داستان میدان‌های فرهنگی، اجتماعی و علمی هسته اجتماعی فضای داستان را شکل داده که کنشگران هر میدان برای تثبیت رابطه قدرت تلاش می‌کنند تا در مرکز میدان قرار گیرند. میدان اسلام سیاسی قدرتمندترین میدانی است که کنشگران آن تلاش می‌ورزند تا محدوده آن را بزرگ‌تر کنند و با بازتولید ارزش‌های افراط‌گرایی دینی، دیگر میدان‌ها را در حاشیه ببرند.

۳. مبانی و چارچوب نظری

«سلطه مذکر» یکی از نظریه‌های معروف پی‌یر بوردیو است که نخست آن را با اصطلاح «نظم جنسیتی» و بعدها (در ۱۹۹۸م) در کتابی با نام *سلطه مذکر* به شکل مفصل‌تر توضیح داد. او در این کتاب با استفاده از رویکردهای جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی و دیرینه‌شناسی، تلاش کرد تا ساختارهای بنیادین و پنهان سلطه مذکر را تبیین کند. او تأکید کرد که سلطه نمادین مردانه در بدن‌های زن و مرد در قالب «عادت‌واره»ها خود را جاودانه کرده است. این نوع سلطه یکی از فرایندهای اعمال خشونت نمادین است که در ابعاد مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی در چارچوب نظم جنسیتی و روابط متضاد - متشابه دوگانه (زن و مرد) اعمال می‌شود.

بوردیو معتقد است که نظم جنسیتی از طریق پارادوکس «دوکسا» خودش را به شکل امر بدیهی بازتاب می‌دهد. دوکسا عبارت است از باورها و هنجارهای حاکم یک جامعه و تجربه‌ای که امر اجتماعی را طبیعی و بدیهی جلوه می‌دهد و به نحوی کنش‌ها و عمل

فکر کردن عاملان اجتماعی (افراد و نهادها) را در چارچوب هر «میدان» مشخص شکل می‌دهد که در نتیجه، مردان و زنان را در دو قطب پارادوکسیکال متضاد - متشابه زنانه/مردانه (سلطه‌بر/سلطه‌گر) قرار می‌دهد و زمینه‌ساز تولید و بازتولید خشونت نمادین (سلطه مردانه) است.

منطق درک این سلطه، به صورت واقعی یا از راه گردآوری و تحلیل داده‌هایی صورت می‌گیرد که کنش عاملان را در فضای اجتماعی به تصویر می‌کشد و یا با ترسیم چارچوب صورت‌های نمادین، انتزاعی و تخیلی کنش‌های عاملان اجتماعی جهان متن از مجراهای زبان، ادبیات (به‌ویژه روایت‌ها و پرداخت‌های داستانی) و تحلیل جهان‌متن آثار هنری امکان‌پذیر است. با اینکه شرایط و فرایندهای شکل‌گیری ارزش‌های معنایی در گفتمان ادبی متفاوت (زیباشناختی و استعلایی) است (اسماعیلی و همکاران، ۲۰۲۱، ص. ۸۱)، اما به باور بوردیو فرایند شکل‌گیری سلطه در هیئت‌های گوناگون می‌تواند باز نمود یابد؛ مانند زبان (یا یک لهجه)، سبک زندگی (طرز تفکر، صحبت و کردار) و به‌طور کلی، به نام یک خصوصیت متمایز. چرخه تولید و بازتولید سلطه مردانه، فرایندی پیچیده، نمادین و شبکه‌ای را دنبال می‌کند که تنها با تحلیل‌های ساخت‌گرایانه یا انتزاعی محض توصیف‌شدنی نیست، بلکه به تحلیل شبکه‌ای و چندوجهی از زوایای گوناگون نیاز دارد.

برای فهم سلطه مذکر، بوردیو رویکرد خاصی از تحلیل قوم‌شناختی - دیرینه‌شناسانه را پیشنهاد می‌کند که به مثابه یک ردیاب، در کنش‌های تاریخی - اجتماعی عمل می‌کند و در حالات مختلف جریان برساختی‌سازی و طبیعی‌سازی کنش‌ها را رصد می‌کند. از نگاه او این رویکرد نقش نوعی «آشکارساز» ردپای به‌غایت ریز و اجرای پراکنده جهان‌نگری مردم‌محور و در نتیجه، نقش ابزار نوعی تاریخ دیرینه‌شناسانه از ناخودآگاه را

ایفا می‌کند (همان، ص. ۷۶). سلطه مردانه طی سه فرایند پیچیده و شبکه‌ای بازتولید می‌شود که در نمودار زیر قابل توضیح است: الف) برساخت اجتماعی بدن؛ ب) در بدن نهفتگی سلطه؛ ج) مبارزه نمادین. در صورتی که بتوان این شاخص‌ها را در فضای اجتماعی داستان‌ها دسته‌بندی و تحلیل کرد، تصویری روشن از فرایند اعمال سلطه مردانه به دست خواهد آمد.

۴. تحلیل داده‌ها

۴-۱. معرفی رمان

گلیم‌باف (۱۳۸۶) نخستین اثر بلند داستانی نویسنده اهل افغانستان، تقی واحدی (متولد ۱۳۴۹ش در بلخ) است که توسط انتشارات آمو در ایران و نشر تاک در کابل چهار بار به چاپ رسیده است. «رمان کوتاه گلیم‌باف در نخستین دوره جایزه ادبی نوروز (حوت ۱۳۸۸) جایزه مشترک بهترین رمان افغانستان را به دست آورد» (محمدی، ۱۳۹۹، ص. ۴۹۳).

۴-۱-۱. خلاصه داستان

رمان گلیم‌باف درباره خانواده‌ای مذهبی است که پدر خانواده زنده نیست؛ «پاتو» فرزند این خانواده است و عموی پاتو با زن برادرش (مادر پاتو) ازدواج کرده و سرپرستی خانه را به عهده گرفته است. پاتو تلاش دارد گلیم عروسی‌اش را بیابد. خانواد، به دلیل انتخاب برادر پاتو (شیرجان) او را به عقد بابر (برادر دختری که شیرجان می‌خواهد) درآورده است. بابر در اثر اصابت گلوله کشته می‌شود. شیرجان باز هم می‌خواهد خواهر بابر را به دست بیاورد. خانواده‌های شیرجان و بابر تصمیم می‌گیرند که این

وصلت صورت بگیرد، اما در عوض ازدواج شیرجان با خواهر بابر، پاتو با برادر بابر (صفدر) ازدواج کند.

همسر نخست صفدر در اثر بیماری و بی‌پروایی صفدر می‌میرد و صفدر با دختری دیگر (مریم) ازدواج می‌کند و حالا هم می‌خواهد با پاتو ازدواج کند. اما پاتو نمی‌خواهد هم‌باغ (هووی) مریم شود و تلاش می‌کند وقت بیشتری را صرف گلیم‌بافی کند تا با این بهانه زمان بیشتری داشته باشد و راهی برای رهایی از ازدواج با صفدر پیدا کند.

روس‌ها گوشه و کنار روستا، به‌ویژه منطقهٔ قره‌عُجله (یکی از روستاهایی که نیروهای مخالف روس در آنجا به سر می‌برند) را بمباران می‌کنند و خانه‌ها و خرمن‌های گندم را به آتش می‌کشند. پاتو در تردید قرار دارد که اگر آسیبی به صفدر برسد، مردم دوباره او را طعنه خواهند زد که گویا او نفرین‌شده، «سرخور» و «بدقدم» است و دیگر کسی نمی‌خواهد با او ازدواج کند. درنهایت صفدر در این جنگ کشته می‌شود و در نتیجه پاتو خودش را سرزنش می‌کند که صفدر به‌خاطر بخت بد پاتو و قدم شوم او کشته شده است.

۲-۱-۴. ساختار روایی

روایت خطی داستان کم‌تر از یک‌شنبه‌روز را دربر می‌گیرد، اما راوی با استفاده از پس‌نگر (فلاش‌بک)ها توانسته به حوادث و سرگذشت جانبی شخصیت‌ها بپردازد. نوع دوم روایت به‌کاررفته در رمان که در واقع ساختار اصلی روایت را شکل می‌دهد، روایت ذهنی است. می‌توان گفت رمان گلیم‌باف شکلی از «روایت‌پیشی»^۶ را در خود دارد که عناصر اصلی روایت (کنش، مکان، زمان، سوژه، شخصیت و نشانه) با نوعی از پریش یا برهم‌زنی مواجه است و برخلاف رمان‌های کلاسیک که ساختار خطی و ایجابی دارد

فضای روایی گلیم‌باف پساکنشی و پساتعینی است (طاهرنژاد و همکاران، ۲۰۲۲، صص. ۳۴۸-۳۵۲). ساختار روایت پریشانه گلیم‌باف امکان بازتاب جهان احساسی، ادارکی و عاطفی شخصیت‌ها را به صورت عمیق‌تر فراهم کرده است. خواننده با دو جهان متفاوت مواجه می‌شود؛ جهان بیرون، یعنی جهان تحت سلطه فرهنگ، سنت و قدرت و جهان درون، یعنی جهان آرزوها و امیال شخصیت پاتو. بازتاب روایی شخصیت پریشی پاتو، نمادی از روان‌رنجوری و نابهنجاری شخصیت‌های زن در فضای مردسالار افغانستان است. سلطه مردانه و خشونت نمادین زمانی بازتولید می‌شود که این وضعیت شخصیت‌های زن، طبیعی پنداشته شود؛ چنانچه مادر و عموی پاتو و شخصیت‌های دیگر داستان در برابر پاتو با بی‌خیالی و بی‌احساسی برخورد و این وضعیت را برای هر زنی طبیعی تلقی می‌کنند.

۳-۱-۴. شخصیت‌ها

جدول ۱: معرفی شخصیت‌های داستان

نام شخصیت	معرفی شخصیت
پاتو (فاطمه؛ شخصیت مرکزی)	در گویش هزارگی، به اسم فاطمه «پاتو» نیز می‌گویند که بیشتر از بابت تصغیر یا تحبیب به کار می‌رود. پاتو و مادرش زیر سلطه نمادین مردانه به سر می‌برند. برادرش می‌خواهد تا خواهرش را وادار کند تا به عقد صفدر درآید تا خودش دختر دلخواهش (خواهر صفدر) را به دست آورد. بر این اساس پاتو قربانی خواسته‌های مردان شده است. او شخصیت متزلزل و شکاک دارد و در برزخی میان تقدیرباوری و شکاکیت به سر می‌برد؛ پاتو و مادرش از سرمایه فرهنگی عینیت‌یافته سواد برخوردار نیستند. او در آرزوی رهایی از چنگ صفدر است. پاتو به ارضای غرایز جنسی تمایل دارد، اما

<p>این زمینه برایش فراهم نیست و بعضی پدیده‌ها تداعی‌گر خاطره جنسی گذشته در اوست.</p>	
<p>بابر، نامزد سابق پاتو است که در اثر اصابت گلوله در جنگ روس‌ها از بین رفته است. پاتو فقط از عشق‌ورزیدن‌ها و دیدارهای مخفیانه‌اش سخن می‌گوید. مردم ده، پاتو را مقصر می‌دانند که گویی «بدقدم یا سرخور» بوده و کشته شدن بابر به سبب سرنوشت شوم پاتو است.</p>	بابر
<p>صفدر، برادر بابر است که براساس فرهنگ غالب فضای داستان و ارزش‌های تعریف‌شده ناموسی، قرار است پاتو را به عنوان همسر سوم، به عقد خود درآورد. این ازدواج به شکل بدلی (سرالیش) خواهد بود. همسر نخست صفدر (شمسی) در اثر بیماری و بی‌پروایی صفدر مرده و او سپس با مریم ازدواج کرده است.</p>	صفدر
<p>برادر ناتنی و یگانه پسر حاصل از وصلت عمو و مادر پاتو است. او کودکی بی‌پروا، لوس، خشونت‌گرا و به شکار گنجشک‌ها علاقه‌مند است.</p>	نادر
<p>مادر پاتو شخصیتی ایستا دارد؛ او را به عقد برادر همسرش درآورده‌اند که از وی پسری به اسم «نادر» دارد. زنی مذهبی و شدیداً معتقد به ارزش‌های دینی سنتی و به شدت تقدیرگراست. شخصیت او آمرانه و در عین حال زیر سلطه یک مرد (برادر همسرش) قرار دارد. او نیز قربانی ازدواج اجباری شده است و از این نظر همواره رنج می‌برد.</p>	مادر پاتو
<p>او رئیس خانواده است و شغل کشاورزی دارد. دیکتاتور و انحصارطلب، مذهبی، زن‌ستیز و بی‌خیال است. کم‌تر با زنان خانواده سخن می‌گوید و بیشتر زمان خود را با پرندگان و در «لاف‌جای» صرف می‌کند.</p>	کاکا(عمو)ی پاتو

برای تحلیل روشن‌تر جهان‌متن رمان گلیم‌باف نیاز است که به‌لحاظ نظری و مفهومی، ابعاد و شاخص‌های فرایند تولید و بازتولید سلطه مردانه توضیح و سپس فضای اجتماعی رمان گلیم‌باف تحلیل شود.

۲-۴. برساخت اجتماعی بدن

در جوامع سنتی مانند افغانستان که هنوز ساختارهای اجتماعی و فرهنگی آن‌ها از بسیاری جهات دست‌نخورده باقی مانده، نظم سکسوالیته به‌صورت آن‌چنانی درک نشده و امر جنسی و صفات جنسی فقط در تحلیل امر جنسی خلاصه شده است. این تعینات را هم می‌توان به‌شکلی عینیت‌یافته در چیزها دید و هم در سراسر جهان اجتماعی و هم به‌شکلی «نهفته در بدن»^۷ در عادت‌واره‌های عاملان مشاهده کرد که به‌مثابه نظامی از طرح‌واره‌های ادراک، تفکر و کنش عمل می‌کنند. در صورتی که بتوان این کنش‌های سلبی - برساختی را بازخوانی و به چالش کشید، نظم جنسیتی به‌هم می‌ریزد و فرایند اعمال سلطه نمادین آشکار خواهد شد، که در آن صورت سلطه نمادین از حالت طبیعی آن بیرون شده و هنجارهای جدیدی شکل خواهد گرفت. برساخت اجتماعی بدن در دو سازوکار معکوس‌سازی عمل‌گرا (جاودانه‌سازی امر تاریخی و تاریخی‌سازی امر طبیعی) و شناختی (که هستی زن به‌مثابه هستی ادراکی شکل می‌گیرد) رؤیت‌پذیر است.

۲-۴-۱. جاودانه‌سازی امر تاریخی و تاریخی‌سازی امر طبیعی

حالت و حرکات بدن، کنش‌ها و طرح‌واره‌های فکری انسان‌ها دال‌های نخستین خود را از دست داده و یا به‌کانون برساخت‌ها واگذار شده‌اند؛ مانند حالت، حرکت یا موقعیت‌های ابعاد جسمی بدن زن و مرد (همچون کوچکی/بزرگی، تورفتگی/برجستگی، بالای/پایینی، سفتی/شلی و...). همین‌گونه دریافت‌های زیبایی‌شناسانه از

بدن زن و مرد نیز به مثابه امر ذاتی در روابط اجتماعی برساخته شده است. به باور بوردیو، نمودهای زیست‌شناختی و آن‌دسته از تأثیرات واقعی در بدن‌ها و ذهن‌ها که حاصل کار مشترک بلندمدت برای اجتماعی‌کردن و زیستی‌کردن امر اجتماعی بوده‌اند، باهم می‌آمیزند تا سلسله‌رابطه‌ای از علت‌ها و معلول‌ها را معکوس کنند و برساخت اجتماعی به گونه طبیعی بازنمود یابد (بوردیو، ۱۴۰۰، ص. ۲۱). بر این اساس، در گلیم‌باف هنجارهای اجتماعی - فرهنگی زیادی در ذهن شخصیت‌ها نهادینه شده است که آن را به مثابه امر طبیعی می‌دانند و هنجار تحول‌پذیری مانند «عیب» که کاملاً قراردادی و محصول برساخت اجتماعی است، به حدی در قوه ادراک شخصیت‌های داستان، به‌ویژه پاتو، حک شده است که نمی‌توانند از آن گریزی داشته باشند و در منششان نگاه واقع‌بینانه و تفکر انتقادی، جایش را به برساخت‌های پیش‌داورانه و دریافت‌های جهان‌شمول از بدن، به مثابه امری طبیعی داده است.

«رفتیم که خال‌مامد هم آمده سر خاک زنش. هنوز سال زنش پُره نشده بود. ننه سلامالیک کرد لاکن برای مه عیب بود که سلامالیک کنم» (ص. ۱۱).

پاتو همواره خودش را سرزنش می‌کند که به سبب تقدیر شوم (یک صفت برساختی) او بوده که نامزدش (بابر) از بین رفته است.

«... هر جای که زن‌ها جمع می‌شدن و قصه شور می‌خورد، خود را تیار می‌کردم؛ عذاب می‌کشیدم که از دهان کدامش این گپ خطا بخوره؛ "فلانی سر شوی خود را خورد!"» (صص. ۱۳-۱۴).

۲-۲-۴. هستی زنانه به مثابه هستی ادراکی

تجربه زنانه از بدن از دو مجرا، حالت خاصی از تجربه جهان‌شمول از بدن را برای زن و مرد ایجاد می‌کند: نخست، از طریق یک هستی ادراکی و برساختی که ماهیت آن از

مجراهای «خودنگاره»^۸ (تصویر فرد از بدنش یا رابطه فرد با بدنش) در یک فرایند آیینگی (نه از نوع روان‌شناختی، بلکه از نوع اجتماعی‌اش) یا واکنش فرد با دیدن بدنش و فهمی که از آن به دست می‌آید. دوم، از طریق «بازخورد»^۹ توصیفی، یا نگاه خیره و هنجارین دیگران (والدین، هم‌سالان و...) که عامل تأثیرات اجتماعی خودفریبنده، جذابیت و غیره است. این دریافت ادراکی از بدن زن به ایجاد و تجویز غیرمستقیم سبک و رفتار زنانه و مردانه منجر شده است. این قدرت تفکیک‌آمیز همان ابتدا بین هر عامل و بدن قرار می‌گیرد، زیرا واکنش‌ها یا بازنمایی‌هایی که فرد انجام می‌دهد، در دیگران نیز درک خود فرد از آن واکنش‌ها را ایجاد می‌کند؛ واکنش‌هایی چون «برای دختر بودن خیلی شایسته نیست»، یا «برای یک مرد هیچ عیبی ندارد» (Bourdieu 2001, pp. 63-64). بر این مبنا، در گلیم‌باف، پاتو نخست ماهیت خودش را در نسبت با موجودات دیگر (پرندگان و نباتات) و کل هستی مقایسه و تحلیل می‌کند و سپس ماهیت و هویتش را در مقایسه با موقعیت مردان می‌سنجد و نتیجه می‌گیرد که هستی زن نسبت به مردان، ضعیف، ناتوان و کوچک است. پاتو از طریق خودنگارگی، همواره زن را ضعیف‌تر، کوچک‌تر و بی‌زورتر از مرد می‌داند و آرزو می‌کند کاش می‌توانست جنس نر (مرد) بود تا مانند آنان قدرت می‌داشت و هیچ مردی نمی‌توانست بر او ستم روا دارد و علیه او خشونت کند.

چی می‌فهمیدم. البت ماده بود که ریزه و باریک بود. خوب که سیل می‌کردی، می‌فهمیدی که ریزه و باریک است. قدرت خدا، مابین جانوران پیک نرها کلان استن. د گاو سیل کنی، د اسب سیل کنی، د هرچیز سیل کنی. لاکن سختی روی ماده‌هایه. از خاطر کلان کردن چوپه‌های خود چه سختی‌هایی که می‌بینن. آدمی را سیل کنی زور و قوت مردها چقدر زیاد استه. هرکار بخواهن، می‌تانن. چه موشد اگر زور و قوت زنها زیاد موبود! برابر موبود (واحدی، ۱۳۹۵، صص. ۵۸-۵۷).

همان‌گونه که بوردیو می‌گفت کهنیکی از مسیرهایی که هستی زنانه در آن شکل می‌گیرد، مسیر «آیینگی اجتماعی» است، شخصیت پاتو خودش را در آینه می‌بیند و با توجه به زن بودن و دغدغه‌هایش به‌مثابه تابوی اجتماعی، تصورش این است که درنهایت، زن، یک عروس است و یا یک زن ایدئال، زنی است که روزی بتواند عروس شود. این نگاه به‌خودی‌خود باعث ایجاد تفکیک جنسیتی و هویت برساختی شیء‌انگارانه زنان می‌شود و باعث می‌شود با اراده خودش به خواسته‌ها و هنجارهای سنتی - قبیله‌ای تن دهد.

موهایم را از روی چشمانم پس زدم که رویم در آب نمایان شد. بدونی که در آب بزنم، دست‌هایم را کشیدم به رویم و باز خوب سیل کردم خودم را. سرخی لب‌هایم هنوز نرفته بود. لاکن گل‌های بیری را باز مالیدم روی لب‌هایم. باز مالیدم که سرخی‌اش تازه شد. کمکی هم روی کومه‌هایم و باز خودم را در آب سیل کردم. سر شوق آمدم که رقم یک بیری نوربند شده بودم. در دلم گشت که یک روزی مه هم خواهد بیری شدم؟ (همان، ص. ۶۲).

۳-۴. در بدن‌نهی‌تگی سلطه

مردبودگی وجود ذاتی/عینی ندارد و یک برساخت رابطه‌ای است که در برابر زن‌بودگی ساخته شده است. به باور بوردیو، امتیاز ویژه مذکر بودن در جای خود نوعی تله هم به‌شمار می‌رود و سویه منفی‌اش تنش‌ها و درگیری‌های همیشگی - و گاه پوچ و مسخره - است که هر مردی را مکلف می‌سازد تا بنابه تکلیف در همه شرایط مرد بودن خود را اثبات کند (بوردیو، ۱۴۰۰، صص. ۷۳-۷۶). بر این اساس، در فضای ساختار اجتماعی گلیم‌باف تنها مردان در بازی‌های قدرت سهم‌اند و هنگام وضعیت‌های بحرانی، مردان به سبب حفظ شرف مردانه‌شان بیشتر از زنان قربانی می‌شوند. برای نمونه در جنگ

مجاهدین با روس‌ها، مردان زیادی کشته شدند؛ از سوی دیگر، پاتو در جایی رفتارهای پرندگان و مردان را باهم مقایسه می‌کند و نتیجه می‌گیرد که پرندگان، با وجود بزرگ بودن و قدرت مند بودن جنس «نر»شان، مانند مردان نیستند؛ آنان جنگ و خشونت نمی‌کنند و در کنار جنس‌های «ماده»شان در صلح و صفا زندگی می‌کنند و زمین و آسمان در انحصار کسی نیست و هر جا دل‌شان خواست، می‌توانند سفر کنند (واحدی، ۱۳۹۵، صص. ۵۸-۵۹).

۳-۴-۱. اعمال سلطه از راه عادت‌واره

عادت‌واره نیروی فرارونده‌ای است که کنش عاملیت (افراد) جامعه را شکل می‌دهد؛ میلی درونی که محصول شرایط زیسته و موقعیت افراد در میدان‌هاست. در واقع، کنش نتیجه رابطه بین تمایلات شخص (عادت‌واره) و جایگاه او در میدان (سرمایه) است که امکان بروز آن در شرایط خاص فراهم می‌شود (Grenfell & Moton, 2008, p.51). بر این اساس می‌توان گفت که تحقق و اعمال «سلطه مردانه» محصول عادت‌واره افراد تحت سلطه است که از تجربه زیسته ناخودآگاه اجتماعی و موقعیتشان در فضای اجتماعی (میدان) سرچشمه می‌گیرد. با توجه به این دریافت در فضای گلیم‌باف، با اینکه پاتو اعمال خشونت و نابرابری را از سوی همسر آینده‌اش (صفدر) علیه خودش درک می‌کند، اما باز هم تلاش می‌ورزد که نسبت به همسر قدیمی صفدر (مریم) موقعیتی بهتر را به دست آورد. او می‌خواهد پس از رفتن به خانه صفدر، پختن نان در تنور را که کار سخت و طاقت‌فرسایی است، به عهده هوو/هم‌باغش (مریم) واگذارد و کار راحت‌تری که پختن غذا و انجام کارهای معمولی خانه است، خودش در اختیار داشته باشد. او تصمیم دارد این کار را از طریق رام‌کردن و راضی نگه‌داشتن همسر آینده‌اش (صفدر) انجام دهد (واحدی، ۱۳۹۵، صص. ۸۵-۸۶).

۲-۳-۴. تقسیم جنسیتی کار

در میدان مردانه که فقط به کنش و عمل مردانه ارج گذاشته می‌شود، زنان جایی ندارند و همواره به بدی توصیف می‌شوند و القابی نامناسب نصیب‌شان می‌شود که بیشتر از بدنمندی^{۱۰} مبتنی بر جهان مردانه و ناخودآگاه مردمحور منشأ می‌گیرد. به باور بوردیو از آنجا که زن به شکل موجودی منفی برساخته شده و صرفاً بر حسب نقصان تعریف شده است، فضایل او هم نمی‌تواند جز بر حسب نفی مضاعف و بر حسب رذایل ترک‌شده یا زدوده‌شده یا بر حسب منکرات کم‌تر بد اثبات شود. بنابراین، در سراسر فرایند جامعه‌پذیری چنین حدودی بر زن تحمیل می‌شود، حدودی که همگی به بدن ربط دارند و به شکل امر حرام تعریف شده و ناگزیر در آمادگی‌های بدن نهفته‌اند. بر این اساس، تفکیک جنسیتی کار از دو مسیر خودش را بر زنان اعمال می‌کند: از یک سو کار مردان تخصصی، ارزشمند و پر از شأن و کار زنان پست و بی‌ارزش تلقی می‌شود؛ از سوی دیگر در بستر اجتماعی مردسالار، کار زنان محکوم به ندیده‌شدن است.

نظم اجتماعی مردانه بر سلیقه و ذوق رفتار زنان نیز تأثیر عمیق گذاشته است و آنان مشغول مشغله‌های ذهنی پیش‌پاافتاده و مدیریت روزمرهٔ اقتصاد خانگی‌اند و ظاهراً از محاسبات کم‌اهمیت بدهی و سودی که هیچ مرد باسرفی به آن تن نمی‌دهد، سرخوش می‌شوند (بوردیو، ۱۴۰۰، ص. ۸۴). از این رهگذر، در گلیم‌باف، شخصیت‌های زن از درد جسمی و روحی و فشار کار می‌نالند، اما کسی به آن بهایی نمی‌دهد؛ برعکس، کار مردانه مهم و ارزشمند پنداشته می‌شود. مردان روستا با روس‌ها می‌جنگند و در هر خانه از قهرمانی و شهامت مردانی که در جنگ‌اند قصه‌های قهرمانانه ساخته می‌شود. تمام زنان روستایی به کار گلیم‌بافی مشغول‌اند، که درنهایت آنان را دچار ضعف جسمی و

روانی می‌کند. باین‌همه برای مردان داستان هیچ اهمیتی ندارد و این کار طاقت‌فرسا یک امر کم‌ارزش و بی‌مایه به‌نظر می‌رسد.

شیشته‌اند و گلیم‌های بافته‌شده را زیر پای خود می‌اندازن. بی‌خبر از ما بیچاره‌ها که روز تا بیگاه سرهای ما خم، پشت‌های ما کرخت و کوب. خوار علی‌بابا نشد؟ در جوانی پشتش کوب شد بیچاره. زن‌ها پشت‌شان روی گلیم‌باف روی گلیم کوب شوه و مردها بشینن در لاف‌جای: روز خود را در قصه‌گویی و لاف‌و‌پتاق تیر کنن(ص. ۷۱).

از سوی دیگر، زنان به‌صورت آشکارا و پنهان به خانه‌ها رانده می‌شوند و اجازه ندارند صدا و حضورشان در کنار مردان شنیده و دیده شود و تمام مبارزات و بازی‌ها از آن مردان است و زنان حضوری ندارند؛ فقط مردان با یکدیگر به‌صورت آشکار و نمادین رقابت دارند و زنان باید یا در انباشت سرمایه «شرف» و «غیرت» برای مردان کمک کنند و یا نقش بیننده را داشته باشند. بحثی دیگری که در این زمینه می‌تواند روشن‌کننده باشد، سرمایه و تحلیل مبارزات نمادین شخصیت‌ها در فضای اجتماعی داستان است.

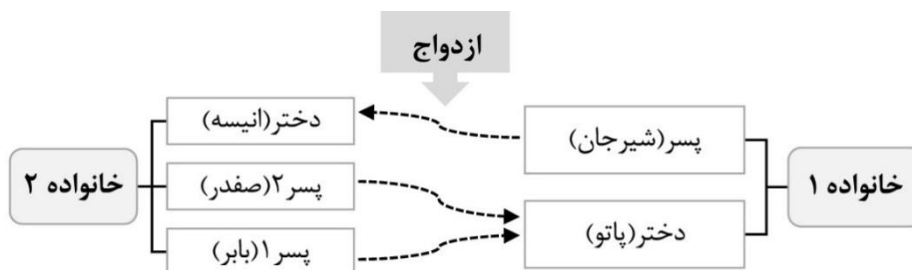
۴-۴. اقتصاد و مبارزات نمادین در میدان‌ها

در فضای اجتماعی که بیشتر بر مبنای ارزش‌های مردانه تعریف شده است، چیزی که مرد را در محور سلطه نمادین نگه می‌دارد، «سرمایه نمادین» است. این سلطه مشروع شده و تاریخی نظام سرمایه‌داری است که همه‌چیز را مبتنی بر دنیای مبادله‌ای تجاری تقلیل می‌دهد درحالی‌که بیشتر انواع سرمایه مادی می‌تواند خود را به‌صورت‌های غیرمادی سرمایه فرهنگی یا اجتماعی، یا برعکس عرضه کند (Bourdieu, 2006, p. 105). برای اینکه یک مبادله نمادین کارکرد داشته باشد، باید دو طرف مقولات درک و ارزیابی واحدی داشته باشند،

این سخن در مورد اعمال معطوف به سلطه نمادین هم صادق است؛ چنان‌که در مورد سلطه مردانه به خوبی می‌بینیم، سلطه نمادین با هم‌دستی عینی [زن] زیر سلطه اعمال می‌شود (بورديو، ۱۳۹۶، ص. ۲۵۱). منطق مبادلات کالاهای نمادین مطابق منافع مردانه تعریف شده است و سرمایه «شرف»، تقدم بر مذکروبودن (وضعیت جنسی) دارد و مبادله نمادین کالای زنان در فرایند پیچیده و فرهنگی‌ای چون ازدواج، به مثابه‌اشیایی مورد مبادله به انباشت سرمایه نمادین شرف در مردان منجر می‌شود. مبادله نمادین، نوعی مبادله است که قوام آن به ناشناخته ماندن این رابطه بستگی دارد؛ به باور بورديو «منطق خاص هر میدان و آنچه موضوع نزاع و کشمکش است و نوع سرمایه لازم برای شرکت در این مسابقه، خصوصياتی را تعیین می‌کند که رابطه میان طبقه و عمل از طریق آنها برقرار می‌شود» (بورديو، ۱۳۹۹، صص. ۱۶۶-۱۶۷). در رمان گلیم‌باف زنان به مثابه کالاهای نمادین، با توجه به ارزش‌هایی که برایشان تعریف شده، از یک طرف میان خودشان در یک رقابت نمادین قرار گرفته‌اند و از سوی دیگر، در بازار مردانه، مردان می‌خواهند برای به دست آوردن این کالا (زنان) و انباشت سرمایه درونی شده «شرف» در کالایی به نام زنان، در بازارهای اقتصادی و نمادین مردانه وارد معامله شوند و هر کالا (زن) به میزانی که از ارزش‌های نمادین مشروعیت یافته در بازار کالاهای نمادین مردانه برخوردار باشد، ارزش بیشتری خواهد داشت و مورد توجه خریداران بیشتر (مردان) قرار خواهد گرفت. این وضعیت باعث می‌شود تا موقعیت زنان به عنوان سهم‌دار یا شریک اقتصادی سرمایه‌گذاری در میدان مردانه نه، بلکه طی فرایند پیچیده‌ای، خود به مثابه کالاهای نمادین تقلیل یابد.

فرایندهای مبادله‌ای رایج زنان در افغانستان که به بازتولید خشونت نمادین فرهنگی منجر می‌شود، زیاد است و در رمان گلیم‌باف هم بازتاب یافته است. یکی از آنها نوع

ازدواجی است که آن را «سرالیش» یا «بدل/بدلی» می‌خوانند. این ازدواج بدین گونه است که دو خواهر و دو برادر از دو خانواده به شکل مبادله‌ای ازدواج می‌کنند. در بخش‌هایی از مناطق افغانستان، رسم بر این است که هرگاه خواهر بزرگ زنی بمیرد، خواهر کوچکش را به عقد شوهر خواهر درمی‌آورند تا گویا فرزندانش بدعاقبت نشوند و اگر شوهر زنی بمیرد، او را به عقد اجباری برادر شوهر زن می‌دهند تا غیرت و ناموس خانواده از میان نرود. در این رمان، هر دو نوع خشنوت دیده می‌شود.

نمودار ۱: طرح رابطه‌ای «پیوند سرالیش»

همان‌گونه که در نمودار ۱ دیده می‌شود، در دو خانواده دو دختر (دختر خانواده ۱) با پسر خانواده ۲ و دختر خانواده ۲ با پسر خانواده ۱ مبادله می‌شوند. بعید است که بتوان نام این پیوندها را ازدواج گذاشت، چون طرف‌های ازدواج صلاحیت تصمیم‌گیری ندارند و خانواده‌ها یا بزرگان قوم تصمیم‌گیرنده اصلی‌اند. گلیم‌باف، فاجعه بدتری را روایت می‌کند که اغلب در میدان‌های مردسالار و غیرتمند جامعه افغانستان اتفاق می‌افتد. شخصیت مرکزی داستان (پاتو) دومین بار است که وادار می‌شود تا به سبب رسیدن به خواسته‌ها و میل برادرش (شیرجان) تن دهد. شیرجان می‌خواهد با خواهر بابر که قبلاً با پاتو نامزد شده بود، ازدواج کند، اما بابر در اثر اصابت گلوله‌ای کشته

می‌شود و حالا شیرجان و کاکای پاتو دوباره او را زیر فشار قرار داده‌اند که با صفدر، برادر بابر، ازدواج کند تا شیرجان بتواند به خواهر صفدر برسد.

برای تحلیل بیشتر، لازم است تا ارزش‌های نمادین کالاها با توجه میدان موردنظر توضیح داده‌شود. بوردیو «اقتصاد کالاهای نمادین» را اصل تفکیکی ادراکی و سازمان‌دهنده امور جهان اجتماعی می‌داند و از این راه به تمام ساختارهای رابطه‌ای اجتماع نگاه می‌کند. حتی به اقتصاد بازتولید زیستی نیز توجه چشمگیر دارد. به همین دلیل برای مثال، «امر مشخصاً زنانه بارداری و فرزندزایی به نفع امر مشخصاً مردانه باردارسازی کنار می‌رود» (بوردیو، ۱۴۰۰، ص. ۶۸). در بازارهای نمادین مردانه گلیم‌باف، زنانی به عنوان کالای نمادین گران‌بها مبادله می‌شوند که از ارزش‌های نمادین زیر بهره‌مند باشند:

۴-۴-۱. دین‌دار بودن

بهره‌مند بودن زنان از این ارزش باعث می‌شود که با توجه به تعیینات میدان دینی - سنتی، زنان بیشتر در بند مالکیت مردان بمانند؛ چون در میدان دینی - سنتی، به مردان حق چندهمسری، مالکیت (همسر و فرزند)، نگهداشتن زن در سایه (غیبت) و برتری جویی مردان داده می‌شود. در این رمان تمام شخصیت‌ها باورهای سنتی - دینی دارند که در شکل‌دادن عادت‌واره‌هایشان نقش مستقیم دارد. مادر پاتو نظریه اعتقادی که دارد، بدون دلیل، همه چیز را می‌پذیرد. در این میان فقط شخصیت مرکزی (پاتو) ذهن پرسش‌گر دارد. باورهای مذهبی رایج گاهی در دلش شک و تردید ایجاد می‌کند، اما سیطره میدان سنتی - دینی به حدی بر روان پاتو سایه افکنده که همواره از طرد شدن و بی‌دین قلمداد شدن در میدان سنتی - مذهبی ترس و واهمه دارد، زیرا افرادی که نگاه

انتقادی داشته باشند یا در برابر باورهای نادرست و خرافات جامعه قدعلم کنند، از جامعه طرد خواهند شد:

هر جمعه که آمده بودیم و یک قلوخ ریزه از روی خاکش پس کرده بودیم، شک در دلم خانه کرده بود که آیا روح بابر خیر می‌شه از این کارم؟ پرسان هم نکرده بودم از دیگران. از کی پرسان کنم؟ می‌ترسم که بی‌ایمان نگوین مرا. کم، نام مانده‌اند رویم که حالی یک نام دیگه هم زیاد شود؟ سرخورده بودم، بدقدم بودم، حال بی‌ایمان هم شوم! (ص. ۱۱).

۲-۴-۴. خرافات و تقدیرباوری

تقدیرباوری، یکی از مهم‌ترین پایه‌های فرایند اعمال خشونت نمادین است که نابرابری اجتماعی و تقسیم‌کار جنسی را مشروعیت می‌بخشد. فضای داستان نشان می‌دهد که زنان داستان با توسل به تقدیرباوری زمینه اعمال خشونت نمادین را برای خود فراهم می‌کنند و محکوم به تحمل ستم و نابرابری می‌شوند چون همه چیز را از جانب خدا می‌دانند:

با خود گفتم گپ ننه مه بی‌دلیل نیسته؛ اگه امروز نفاقم، ناعلاج صبا بیاقم. از تقدیر گریز نموشه. چیزی که ده پیشانی آدم باشه، حتماً سر آدم می‌یایه. نباید د کارهای خداوند شک روا کنم (ص. ۱۷).

ننه ورد زبانش را تکرار کرد: «اینه همی راهه دیگه بچیم. نصیب هر کس که بود، ده همو می‌رسی. قارونازکردن جایی را نمی‌گیره.» لاکن مظلومیتی در صدایش... (صص. ۲۱-۲۲).

۳-۴-۴. عقیف بودن

برخوردار بودن زنان از ارزش نمادین «عفت» در فضای اجتماعی رمان گلیم‌باف از اهمیتی خاص برخوردار است. در نظر گرفتن این ارزش برای زنان از سوی مردان و زنانی که عادت‌واره‌شان محصول بستر سنتی مردانه است، باعث می‌شود زنان را بیشتر از پیش از فضای عمومی که در اختیار مردان است، دور نگه دارد و در قفس (گوشه‌ای از اتاق) محصور کند. در تمام داستان، پاتو تلاش می‌ورزد که بدن و صدایش را از مردان پنهان نگه دارد. رسم بر این است که دختران وقتی از خانه بیرون می‌روند، باید «چادری» بپوشند و بدن و صدای زنان، به‌ویژه زنانی که به سن پیری نرسیده‌اند، نباید در معرض دید و شنید مردان نامحرم قرار گیرد.

۴-۴-۴. اطاعت و سربه‌زیری

قاعدهٔ میدان‌های اجتماعی گلیم‌باف بر مبنای این استوار است که زنان باید در برابر مردان از ارزش «سربه‌زیر بودن» برخوردار باشند، وگرنه برچسب «زن بد اخلاق»، «زن چشم سفید» و «بی‌شرم» را خواهند خورد؛ در این صورت ارزش نمادین سربه‌زیر بودن خود را در بازار نمادین مردانه از دست خواهند داد و دیگر ارزشی برای مبادله از طریق فرایند مبادله‌ای ازدواج نخواهند داشت. بنابراین تمام شخصیت‌های زن (جوان و پیر) تلاش می‌ورزند از این ارزش نمادین برخوردار باشند.

۵-۴-۴. مهارت داشتن

شخصیت‌های زن در گلیم‌باف، از یک‌سلسله مهارت‌ها (ارزش‌های نمادین) برخوردارند. زنان داستان از یک‌نگاه به دستگاه‌های تولید سرمایه تبدیل شده‌اند که می‌توانند گلیم بیافند و هم مخارج خانه را تأمین کنند و هم از سویی باید بتوانند ارزش

نمادین (مهارت) را به دست بیاورند تا مردان خانواده‌ها بیشتر ترغیب شوند و آنان را به عنوان همسر و دستگاہ گلیم‌بافی استثمار کنند.

گلیم خاک‌مانده سرنوشت‌مندی شده. از روزی که دست چپ و راست خود را شناختیم، گلیم بافتن بوده و مه دو روز بی‌کار نماندیم که باز دیگه گلیم هسته شده. تاجان داریم باید ببافیم که نفس بکشیم و گفته کاکایم تیل و شکر و نموفهمم چی بخریم. ... برایشان هی خوب استه که جوهره‌های گلیم رو رو بافته شوه و آن‌ها بیرن مزار سودا کنن. کباب بخورن و چکر بززن و پس چوغ یک جوهره گلیم دیگه را بیارن که باز ببافیم (ص. ۷۱).

۴-۴-۶. ساکت بودن

ارزش «سکوت» باعث تحمل زنان در برابر نابرابری و سلطه مردانه می‌شود. در فضای اجتماعی رمان، زنانی بیشتر مورد توجه مردان قرار می‌گیرند که هر ستمی را بپذیرند و سکوت اختیار کنند.

درد شانه راستم باز زنده شد و شیخ آن راست خورد ده مغز سرم. روی دلم آمد که بگویم ننه را که تو چه خبر داری که دلم سوخته شده؛ دلم مرده. دل مرده چه رقم زنده شوه. باز در دلم آمد که بگویم تو چی رقم ننه استی که خوش نداری دختر تو پیش تو باشه. هنوز سال بابر پوره‌نشده مرا دادی ده یک شوی دیگه. لاکن نگفتم. جلو زبانم را گرفتم (واحدی، ۱۳۹۵، ص. ۱۵).

برخورداری از این ارزش‌ها در میدان مردانه، باعث می‌شود که شخصیت‌های زن نزد شوهر بیشتر اهمیت پیدا کنند و برای خریدن و به دست آوردنشان (از طریق فرایند پیچیده مبادله اقتصاد کالاهای نمادین مانند شرف، غیرت، زادوولد) رقابت کنند.

۵. نتیجه

پژوهش حاضر در پی این بود که سلطه مردانه / سلطه مذکر در فضای رمان گلیم‌باف (که باز نمودی از فضای سنتی افغانستان است) در تولید و بازتولید خود چه فرایندی را دنبال می‌کند. با توجه به نظریه پی‌یر بوردیو، فرایند شکل‌گیری سلطه مردانه در سه بُعد کلان (برساخت اجتماعی بدن، در بدن نهفتگی سلطه و مبارزات نمادین در میدان‌ها) و شاخصه‌های آن تولید و بازتولید می‌شود.

پرسش اصلی پژوهش این بود که «سلطه مردانه» در فضای اجتماعی رمان گلیم‌باف چگونه شکل می‌گیرد و بازتولید می‌شود و چه عواملی در این فرایند نقش اساسی دارند؟ نظر به گفته‌های پی‌یر بوردیو، سلطه مردانه در برساخت جهان اجتماعی مردم‌محور ریشه دارد که خودش را از طریق فرایندهای پیچیده زیست‌شناسانه و برساختی‌سازی در بدن‌های زن و مرد در قالب «عادت‌واره»‌ها جاودانه کرده است و حاکمیت فرهنگ قبیله‌ای مردسالار، تسلط گفتمان سنتی دینی، تقدیرباوری شخصیت‌ها و مبارزه نمادین مردان بر سر ارزش‌های برساختی مردانه در این میدان‌ها از اصلی‌ترین عوامل شکل‌گیری و بازتولید سلطه مردانه در فضای گلیم‌باف است.

روند شکل‌گیری و بازتولید سلطه مردانه در فضای رمان با توجه به سه نسل بازتاب یافته که به بازتولید سلطه مردانه و خشونت نمادین منجر شده است. مسئله مبادله و شیء‌انگاری زنان توسط مردان از مسایل برجسته این رمان است. در گلیم‌باف مردان بیشتر در مکانی با نام «لاف‌جای» همه‌روزه جمع می‌شوند و درباره رخدادها و هر گونه مسائلی صحبت می‌کنند. در واقع لاف‌جای را می‌توان به مثابه میدان سیاسی کوچک قبیله‌ای در نظر گرفت که در مناطق مختلف افغانستان به شکل‌های مختلف وجود دارد و نشان‌دهنده غیبت زنان در میدان‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است، چون زنان نه

به‌عنوان شریک در سرمایه‌ها، بلکه خود به‌مثابه کالا و ابژه‌ای منفعل در برابر سوژه عینی و فعال مردانه قرار می‌گیرند. زنان داستان به‌ویژه پاتو حتی در بیرون از خانواده نیز در مواجهه با مردان دیگر جایگاهی نابرابر دارند. کار زنان در مقایسه با کار مردان بیشتر است، اما نزد مردان، دون‌مایه، بی‌ارزش و نادیده تلقی می‌شود و در سراسر رمان، شخصیت مرکزی شب و روز همواره درگیر انجام کار خانه است و بر عکس کار مردان با وجود اندک بودن، چشم‌گیر، مهم و پرارزش‌تلقی می‌شود که بازتاب نابرابری بر مبنای جنسیت و نشان‌دهنده تداوم و بازتولید سلطه مردانه در فضای گلیم‌باف است.

پی‌نوشت‌ها

1. masculin domination

2. symbolic violence

۳. در روستاهای افغانستان، زمانی که شخصی اعضای خانواده‌ای را به قتل برساند، برای جلوگیری از انتقام و تداوم کشتار، خانواده قاتل دختر/دخترانش را به‌عنوان خون‌بها به عقد یکی از اعضای خانواده مقتول درمی‌آورند؛ این رسم را «بد دادن» می‌خوانند.

۴. نکاح شغار

5. distinction

6. disnarrative

7. embodiment

8. self-esteem

9. feedback

10. embodiment

منابع

اسماعیلی، ن.، شعیری، ح.ر.، لطافتی، ر.، و رحمتیان، ر. (۱۴۰۱). تحلیل اختلال معنایی در ترجمه با رویکرد نشانه‌معناشناسی گفتمانی مورد مطالعه: اثر پایون ترجمه پرویز نقیبی. پژوهش‌های زبان و ترجمه فرانسه، ۵ (۱)، ۴۸-۷۱.

بوردیو، پ. (۱۳۹۹). تمایز: نقد اجتماعی قضاوت‌های ذوقی. ترجمه ح. چاوشیان. تهران: ثالث.

بوردیو، پ. (۱۴۰۰). سلطه مذکر. ترجمه م. ناصری‌راد. تهران: آگه.

بوردیو، پ. (۱۳۹۶). نظریه کنش: دلایل عملی و انتخاب عقلانی. ترجمه م. مردیها. تهران: انتشارات نقش و نگار.

پرستش، ش. (۱۳۹۳). روایت نابودی ناب: تحلیل بوردیویی بوف کور در میدان ادبی ایران. تهران: ثالث.

دل‌رحمانی، م.، و قربانی، ح. (۱۳۹۵). بررسی خشونت نمادین در رمان من نوکر بابا نیستم نوشته احمد اکبرپور. مطالعات ادبیات کودک، ۱۳ (۷)، ۴۹-۶۴.

دهقان، ک.، و موسوی، ا. (۱۳۹۸). نقد جامعه‌شناختی داستان کوتاه شب‌های سمرقند اثر عالیه عطایی براساس نظریه پی‌یر بوردیو. ادبیات معاصر، ۱۶، ۱۰۷-۱۰۹.

رفیع‌زاده، س.، تقوی، م.، صالحی‌نیا، م.، و یوسفی، ع. (۱۳۹۳). بازنمایی سیمای زن در داستان معاصر افغانستان با تکیه بر رمان نقره، دختر دریای کابل. نقد ادبی، ۲۸ (۷)، ۴۲-۱۱۳.

طاهرزاد، ن.، شعیری، ح.، و ایرجی، م. (۱۴۰۱). تحلیل روایت‌پیشی و چالش‌های نشانه - معنایی آن با تأکید بر داستان شازده احتجاج. روایت‌شناسی، ۶ (۱۲)، ۳۳۷-۳۶۴.

عابدینی، م.، امیری‌دهنوی، ف.، صاعدی، ا.، احمدیان، ح.، و کیانپور، م. (۱۳۹۳). بازتاب نابرابری اجتماعی و شکاف طبقاتی در دو رمان «همسایه‌ها» احمد محمود و «عمارت یعقوبیان» علا اسوانی. ادبیات تطبیقی، ۱۱ (۶)، ۲۱۱-۲۲۸.

محمدی، م. (۱۳۹۹). داستان کوتاه در افغانستان. تهران: آمو.

مصباحی‌پور ایرانیان، ج. (۱۳۵۸). واقعیت اجتماعی و جهان داستان. تهران: امیرکبیر.

واحدی، ت. (۱۳۹۵). گلیم‌باف. کابل: تاک.

References

Abedini, M., Amiri Dehnuvi, F., Saedi, A., Ahmadian, H., & Kianpour, M. (2014). Reflection of social inequality and class gap in the two novels

- "Neighbors" by Ahmed Mahmoud and "Yakoubian Mansion" by Ala Aswani. *Journal of Comparative Literature*, 6 (11), 211-228. [in Persian]
- Bourdieu, P. (2001). *Masculine Domination*. Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2006). The Forms of Capital. In H. Lauder, Education, globalization, and social change (pp. 105–118). Oxford University Press.
- Bourdieu, P. (2017). *Raisons pratiques: sur la theorie de l'action*. Translated by Mardiha, M. Tehran: Naghsh o Negar. [in Persian]
- Bourdieu, P. (2020). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Translated by Chavoshian, H. Tehran: Sales. [in Persian]
- Bourdieu, P. (2021). *Masculine Domination*. Translated by Nasser Rad, M. Tehran: Agah. [in Persian]
- Dalale Rahmani, M. H., & Ghorbani, H. (2016). Symbolic Violence in I'm not My Dad's Servant by Ahmad Akbarpour. *Journal of Children's Literature Studies*, 13 (7), 49-64. [in Persian]
- Dehghan, K. Mousavi, O. F. (2019). Sociological criticism of the short story "Nights of Samarkand" by Alia Atai based on the theory of Pierre Bourdieu. *Contemporary Literature*, 16. 107-109. [in Persian]
- Esmaeili, N., Shairih, H.R., Letafati, R., & Rahmatian, R. (2022). Analysis of semantic disorder in translation with the approach of discursive semiotics Case study: Papillon translated by Parviz Naghibi. *French Language and Translation Research*, 5 (1), 48-71. [in Persian]
- Grenfell, M., & Moton, K. (Eds.). (2008). *Habitus. In Pierre Bourdieu: Key concepts* (1. publ). Acumen.
- Mesbahipour Iranian, J. (1979). *Social Reality and the World of Fiction*. Tehran: Amir Kabir. [in Persian]
- Mohammadi, M. (2020). *Short Story in Afghanistan*. Tehran: Amo. [in Persian]
- Parastesh, Sh. (2014) *The Narrative of Pure Destruction, Bourdieuan analysis of the Blind Owl in Iran's literary field*. Tehran: Sales. [in Persian]
- Rafizadeh, S., Taghavi, M., Salehi Nia, M., & Yusofi, A. (2014). Representations of women in Contemporary Literary fiction of Afghanistan (based on The Novel Noghreh, daughter of Kabul River). *Literary Criticism*, 7 (28), 113-142. [in Persian]
- Tahernejad, N., Shairi, H., & Iraj, M. (2022). An analysis of disnarration and its semiotic challenges in Shazde Ehtejab. *Journal of Narrative Studies*, 6 (12). 337-364. [in Persian]
- Vahedi, T. (2016). *Glimbaf*. Kabul: Tak. [in Persian]